

مؤلفه‌ها و کارکردهای بصیرت از نگاه امام خامنه‌ای در حوزه دفاع از ارزشها و مبانی

نویسندگان: یحیی میار^۱

حسین علی رضانی^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۳/۵

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۱/۷/۲۸

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال پانزدهم، شماره ۵۷، زمستان ۱۳۹۱

چکیده

تاریخ نشان می‌دهد در نبردهای مدافعان حق با باطل، بصیرت عامل اصلی پیروزی جبهه حق بوده است. در زمانها و زمینه‌هایی که حق و باطل در هم تنیده، قدرت تشخیص سره از ناسره سلب می‌شود، بصیرت به عنوان تنها نجات‌دهنده به کار می‌آید. در عصر حاضر که پیام‌های درست و نادرست با روشها، فنون و ابزارهای خاصی و با دیدگاه‌های مادی، انسانی و الهی نشر می‌یابند و به شکل‌دهی رفتار و گفتار مخاطبان منجر می‌شوند؛ اعتصام به یک شاخص اساسی به عنوان حبل متین که همان کلام ولایت است، در جامعه اسلامی امری ضروری است. این نوشتار با محور قرار دادن کلام امام خامنه‌ای در ترسیم اهمیت، مؤلفه‌ها و کارکردهای بصیرت و نقشی که این موضوع در حوزه دفاع از ارزشها و مبانی ایفا می‌کند، با روش علمی و کمک اساتید و دانشجویان مجرب دفاعی، نسبت به تنظیم داده‌ها و مؤیدات فرضیه اصلی تحقیق اقدام کرده است. تحقیق حاضر از حیث هدف، کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. داده‌های مورد نیاز در روش کتابخانه‌ای با ابزار فیش‌برداری و در روش پیمایشی با پرسشنامه و مصاحبه جمع‌آوری شده است.

واژگان کلیدی:

بصیرت، دفاع، امام خامنه‌ای، مؤلفه، کارکرد.

۱. دانشجو دکتری مطالعات دفاع راهبردی (نویسنده مسئول) - yahyama77@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری مهندسی سیستم‌های فرهنگی دانشگاه امام حسین (ع) - dostaredanesh@gmail.com

بصیرت یکی از آموزه‌های اصیل اسلامی است که ریشه در قرآن و روایات دارد و به صورتهای مختلف در قرآن، نهج‌البلاغه و سخنان بزرگان دین مطرح شده است. اما در عصر حاضر و به خصوص در دو دهه اخیر، موضوع نسبتاً جدیدی است که به دفعات توسط حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مطرح شده است. توصیه‌ها و رهنمودهای ایشان در خصوص بصیرت و ارتباط آن با دفاع از یک سو و تجارب و سوابق ارزشمند انقلاب اسلامی در مواجهه با حوادث گوناگون از زمان پیروزی انقلاب تاکنون و نقش بصیرت در آنها از سوی دیگر، تبیین‌کننده اهمیت این تحقیق محسوب می‌شود که اهم آن عبارتند از: بیانات و رهنمودهای امام خامنه‌ای در دو دهه اخیر در خصوص بصیرت و تأکید بر آن؛ تأکید آموزه‌ها و منابع دینی بر تأثیر بصیرت در دفاع و در نهایت تغییر رویکرد دشمنان برای مقابله با نظام اسلامی (گشودن جبهه جنگ نرم) و نیاز به شناخت آن.

اما ضرورت تحقیق حاضر، بیان‌کننده این موضوعات است که: برای اطاعت از ولایت و افزایش بصیرت در حوزه دفاع به ویژه برای بسیجیان، نیاز به دانستن دیدگاهها و نظرات امام خامنه‌ای است. از آنجا که تهدیدهای دشمن از سخت به نرم تبدیل شده و از آن به جنگ نرم تعبیر می‌شود، سلاح و ابزار آن، همانند جنگ سخت به راحتی و سهولت قابل شناسایی و ردیابی نیست. ابزار ورود به این عرصه و دفاع در برابر دشمن، بصیرت است. علاوه بر این، سوق دادن نگرش مدافعان جبهه حق (نیروهای طرفدار انقلاب اسلامی و بسیجیان) و نیز دست‌اندرکاران و مسئولان ذی‌ربط به تأثیر بصیرت در عرصه جهاد و دفاع، ضرورت دارد این موضوع مورد کنکاش و بازشناسی قرار گیرد.

هدف اصلی این پژوهش، شناسایی و دستیابی به مؤلفه‌هایی از بصیرت است که از منظر امام خامنه‌ای دارای ظرفیت و اعتبار بالایی به عنوان عامل مؤثر در دفاع محسوب می‌شوند. ضمن اینکه مشخص کردن میزان تأثیر و اهمیت مؤلفه‌های بصیرت در دفاع، هدف دیگر این تحقیق است. بنابر این، سؤال تحقیق چنین مطرح می‌شود که: مهم‌ترین مؤلفه‌های بصیرت که بر اساس اندیشه‌ها، آراء، نظرات و تدابیر امام خامنه‌ای در دفاع از ارزشها مؤثر است، کدامند؟ همچنین، با توجه به مؤلفه‌های شناسایی شده، عامل بصیرت به چه میزان در دفاع از ارزشها تأثیر دارد؟ و اما فرضیه تحقیق این است که: بین عامل بصیرت با مؤلفه‌های شناسایی شده و دفاع از ارزشها، رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به مطالب ارائه شده و قابلیت به کار گرفتن نکات مطرح شده، نوع تحقیق، توسعه‌ای- کاربردی است؛ بدین معنا که محققان با محور قرار دادن کلام ولایت و باز کردن فضای نظریه‌پردازی و مفهوم‌سازی^۱ جهت توسعه مفهومی و ادبیات تحقیق، از طریق روش تفکری دلفی^۲ و اجماع خبرگانی، برای رسیدن به حاق کلام امام خامنه‌ای اقدام کرده است.

بیان مسئله

دفاع زمانی محقق خواهد شد که آگاهانه و بر اساس شناخت درست از دشمن و شناخت درست از حق باشد؛ به‌ویژه زمانی که به واسطه جنگ روانی دشمن، تشخیص بین حق و باطل سخت شود. در چنین شرایطی، تنها داشتن بصیرت در مسیر دفاع از حق مؤثر خواهد بود. امروز که دشمنان انقلاب اسلامی به صورتهای مختلف و حق به جانب، عزمشان را در نابودی انقلاب اسلامی جزم کرده‌اند و شرایط و اوضاع و احوال پیچیده‌ای که در آن قرار داریم، از یک سو و فرموده مقام معظم رهبری با اشاره به جنگ صفین و بصیرت عمار در آن جنگ که: «بصیرت چیز خیلی مهمی است» (در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۷۰/۱/۲۶) و «بلاهایی که بر ملتها وارد می‌شود، در بسیاری از موارد بر اثر بی‌بصیرتی است» (در دیدار اعضای دفتر رهبری و سپاه حفاظت ولی امر، ۱۳۸۸/۵/۵)؛ ما را به این نکته واقف می‌کند که آگاهی و بصیرت باید به مراتب نسبت به گذشته بیشتر باشد؛ چرا که بررسی تاریخ نشان می‌دهد اساساً در همه نبردهایی که مدافعان حق با باطل داشتند، اهل بصیرت با چشم دل و حق‌محوری راه صواب را برگزیدند (همان، ص ۸). ضمن اینکه از آیات و روایات نیز این معنا دریافت می‌شود؛ از نگاه قرآن، بصیرت مبنای دعوت انبیای الهی (یوسف، آیه ۱۰۸) و موجب سعادت است (انعام، آیه ۱۰۴). امام علی (ع) نیز در خطبه ۱۵۰ نهج‌البلاغه، داشتن بصیرت را بسیار مهم دانسته‌اند. با نگاه به دوران معاصر و تجربه انقلاب اسلامی در مواجهه با حوادث گوناگون پس از پیروزی، اعم از توطئه‌ها و دسیسه‌های دشمنان داخلی و خارجی، جریانات و فتنه‌های پیچیده از جمله فتنه سال ۸۸ از یک سو، محققان را بر آن داشت تا تأثیر بصیرت در دفاع به عنوان موضوع تحقیق خود قرار دهند.

مهم‌ترین موضوع در بصیرت، شناخت و درک درست از دشمن و به دنبال آن ایستادگی در برابر دشمن و دفاع از ارزشها، باورها و مبانی است. دفاع همواره جزء

مهمی از زندگی بشر و یکی از مسائل بسیار مهم و اساسی روزمره انسانها بوده است؛ زیرا اقدامات دفاعی انسان باعث دفع یا کاهش میزان اثر تجاوز مهاجمان می‌شود. اما چگونگی دفاع، به عوامل مختلفی مثل توان انسان در مقابل تهاجم، شرایط و امکانات دفاعی انسان، میزان آگاهی و تدبیر انسان و اراده و شجاعت او بستگی دارد. دفاع انسان با دفاع سایر موجودات زنده تفاوت اساسی دارد؛ انسان علاوه بر گرایش ذاتی و فطری به دفاع، دارای عقل و آگاهی است. عقل و آگاهی به انسان کمک می‌کند تا بتواند در شرایط مختلف تصمیم بگیرد چگونه و از چه راهی برای حفظ حیات خود دفاع کند. علاوه بر این، عقل و آگاهی به همراه ایمان، به یاری انسانها می‌شتابد تا در شرایط بسیار سخت و با نیرو و امکانات کمتر نیز از دشمن قوی‌تر از خود نترسد و با شجاعت و استفاده از راههای مناسب، جان خود و اطرافیانشان را حفظ کنند. با توجه به اهمیت موارد ذکر شده و بررسی ارتباط و تأثیر «بصیرت» در «دفاع» از منظر امام خامنه‌ای، نیاز به مطالعه علمی و مسیریابی رهنمودهای ایشان است. با این اوصاف، محققان این نوشتار سعی دارند با محوریت کلام ولایت، مؤلفه‌های مد نظر ایشان را در موضوع بصیرت، کارکردهای آن و ارتباطی که بصیرت در حوزه دفاع از ارزشها و مبانی دارد، از طریق بهره‌گیری از نگاه جامعه علمی تجزیه و تحلیل کنند.

این تحقیق به روش توصیفی- تحلیلی انجام خواهد شد. در این پژوهش، اطلاعات نظری مورد نیاز با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و مشاهده اسناد و مدارک به شیوه فیش‌برداری تهیه شده و اطلاعات میدانی نیز با استفاده از مصاحبه و پرسشنامه جمع‌آوری شده است. پرسشنامه تحقیق مشتمل بر ۱۸ سؤال در طیف لیکرت جهت نظرخواهی از افراد پاسخگو تنظیم شد. اعتبار تحقیق حاضر از آن جهت که از کلام رهبر مدبر و صاحب فکر جهت مؤیدات فرضیه بهره گرفته‌ایم، جزء مفروضات اولیه و بلاشک لحاظ شده و در خصوص پایایی و تکرارپذیری دریافتهای تحقیق باید اذعان کنیم که سیر تدابیر رهبری و هدایتگری‌های داهیانة ایشان در زمان و زمینه‌های مختلف نظام و عکس‌العملهایی که محیط نسبت به آنها نشان داده است، خود حکایت از پایایی نظرگاه ایشان دارد. اما از آن جهت که محققان از نظر خبرگان استفاده کرده‌اند، سنجش اعتبار و پایایی پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS، ضریب آلفای کرونباخ، ۰/۹۱۳ به دست آمد.

با توجه به جامعه آماری این تحقیق، برای بیان ویژگی‌های نمونه آماری، از جداول توزیع فراوانی و برای آزمون فرضیه و پاسخ به سؤالات تحقیق، از میانگین،

آزمون t و آزمون فریدمن و همچنین تجزیه و تحلیل کیفی داده‌ها استفاده خواهیم کرد.

جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق، تعداد ۳۰۰ نفر از استادان و دانشجویان مقطع دکتری یکی از دانشگاه‌های راهبردی کشور که در مشاغل و پستهای راهبردی نظامی، سیاسی و فرهنگی سازمانهای کشوری و لشکری به عنوان مدیر و کارشناس مشغول به خدمتند. به منظور برآورد حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه به تعداد ۸۵ نفر به شرح ذیل محاسبه شد:

$$n = \frac{NZ_{\alpha/2}^2 pq}{d^2(N-1) + Z_{\alpha/2}^2 pq} \Rightarrow n = \frac{300 (3.8416) 0.25}{0.0081(300-1) + (3.8416) 0.25} = \frac{288.12}{3.3823} \cong 85$$

روش نمونه‌گیری

نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقاتی در سه طبقه، شامل استادان، دانشجویان دکتری تمام‌وقت و یک‌ساله صورت می‌گیرد که با توجه به حجم جامعه آماری و حجم نمونه و تناسب طبقات، جدول ۱ حاصل می‌شود:

جدول ۱: حجم جامعه و نمونه آماری و تناسب طبقات

طبقات جامعه آماری	حجم جامعه آماری (نفر)	نمونه آماری (نفر)
استادان	۶۰	۱۷
دانشجویان دکتری تمام‌وقت	۱۸۰	۵۱
دانشجویان دکتری یک‌ساله	۶۰	۱۷
جمع	۳۰۰	۸۵

چارچوب نظری تحقیق

در طول سالیان دراز حیات اسلام، همواره آگاهی و بصیرت و معرفت سیاسی-اجتماعی مردم و بزرگان دین، موجب استواری ارزشها و تقویت بنیانهای اجتماعی اسلام شده است؛ زیرا مهم‌ترین و درخشان‌ترین شاخصه‌های نظام سیاسی اسلام، بر پایه بصیرت و معرفت سیاسی استوار بوده است. در حقیقت؛ بصیرت و روشنایی

فکر و دل و شناخت آگاهانه نسبت به جریانهای فکری جامعه، تشخیص حق را آسان و تردید و دو دلی را از انسان دور می‌کند (سعادت، ۱۳۸۱، ص ۱۱۷). بر این اساس، داشتن بصیرت در صحنه نبرد برای رزمندگان و فرماندهان، اهمیتی ویژه دارد. بصیرت از صفات شایسته و ستوده‌ای است که یک مسلمان در زندگی فردی و اجتماعی خود باید از آن برخوردار باشد. در مبارزات و فعالیتهای سیاسی و اجتماعی و موضع‌گیری‌ها، جایگاه بصیرت روشن‌تر می‌شود. بدون آن، حتی مبارزه و جنگ انسان هم کورکورانه و گاهی در مسیر باطل قرار می‌گیرد. انتخاب درست نیز بستگی به بینش صحیح و بصیرت انسان دارد. (محدثی، ۱۳۸۱، ص ۲۵۵). بصیرت مفهومی اسلامی است و ریشه‌اش در قرآن و کلمات اهل‌بیت (ع)، به خصوص نهج‌البلاغه یافت می‌شود. قرآن کریم درباره پیغمبر اکرم (ص) می‌فرماید: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي» (یوسف، آیه ۱۰۸)؛ من به سوی خدا دعوت می‌کنم؛ هم خودم بصیرت دارم و هم کسانی که با من هستند و از من پیروی می‌کنند.

بر اساس آموزه‌های دینی، بصیرت یکی از ضروری‌ترین عناصر تأثیرگذار در تحولات اجتماعی، سیاسی و نظامی است. در بُعد نظامی، احادیث اهل بیت (ع) بصیرت را به عنوان یکی از لوازم ضروری در جهاد و ایثار مطرح می‌کنند؛ حضرت علی (ع) درباره رزمندگان راستین می‌فرماید: «حَمَلُوا بَصَائِرَهُمْ عَلَىٰ أَسْيَافِهِمْ» بصیرتهای خویش را بر شمشیرهایشان سوار کردند (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵۰). یعنی اگر در میدان نبرد جنگ کرده و از اسلام و مسلمین دفاع می‌کنند، از روی بصیرت است. اگر در میدان کربلا و در هر رخداد نظامی یا سیاسی شرکت می‌کنند، از روی بصیرت و آگاهی است. حضرت در خطبه ۱۰ نهج‌البلاغه می‌فرماید: «إِنَّ مَعِيَ لَبَصِيرَتِي مَا لَبَّسْتُ عَلَىٰ نَفْسِي وَلَا لُبَّسَ عَلَيَّ»؛ بصیرت و بینش من از من جدا نمی‌شود؛ زیرا که نه من چون لباسی آن را به تن کرده و نه کسی آن را بر من پوشانده است (نهج‌البلاغه، ۱۳۸۱، ص ۱۹). امیرالمؤمنین (ع) با اشاره به تلاشهای شیطان و ایادی شیطانی در ایجاد شک و شبهه در مردم می‌فرماید: «أَلَا وَإِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ جَمَعَ حَزْبَهُ وَاسْتَجَلَبَ خَيْلَهُ وَرَجَلَهُ وَإِنَّ مَعِيَ لَبَصِيرَتِي مَا لَبَّسْتُ عَلَىٰ نَفْسِي وَلَا لُبَّسَ عَلَيَّ»؛ بدانید که شیطان حزب خود را جمع کرده، و پیاده‌ها و سوارانش را فرا خوانده. ولی بصیرت و بینش من از من جدا نمی‌شود؛ زیرا که نه من چون لباسی آن را به تن کرده و نه کسی آن را بر من پوشانده است (نهج‌البلاغه، ۱۳۸۱، ص ۱۹). حضرت در این فراز از کلام گهربارشان تأکید می‌فرماید که بصیرت برای طرفداری از حق و مصون بودن از شبهات، لازم و ضروری است.

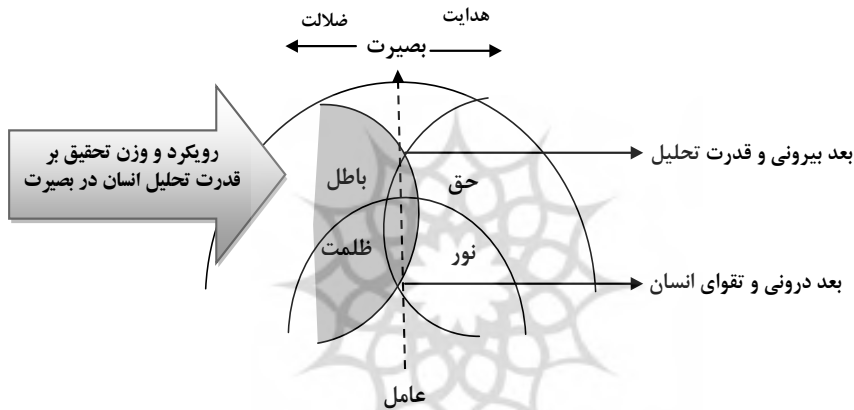
در تعالیم دینی، آگاهی و بصیرت و ژرفاندیشی، دارای جایگاه و منزلتی رفیع و ممتاز است؛ چنانکه امام علی(ع) از دست دادن چشم سر را بهتر از فقدان بصیرت می‌داند و با نكوهش سطحی‌نگری و بی‌بصیرتی، همگان را به بینش و بصیرت دینی دعوت می‌فرماید(معتمد، ۱۳۸۷، ص ۸۶). بصیرت یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری بوده و در طول سالیان گذشته همواره بر آن تأکید داشته و در سخنرانی‌های متعدد و به صورت مکرر، بصیرت را به عنوان یک نیاز و ضرورت برای آحاد جامعه، به ویژه نخبگان و خواص یادآور شده(جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۸، ص ۸) و فرموده‌اند: «اگر من بخواهم یک توصیه به شما بکنم، آن توصیه این خواهد بود که بصیرت خودتان را زیاد کنید؛ بصیرت. بلاهایی که بر ملت‌ها وارد می‌شود، در بسیاری از موارد بر اثر بی‌بصیرتی است». تأکیدهای پی در پی رهبر معظم انقلاب اسلامی بر روی موضوع بصیرت در شرایط کنونی، بیشتر به خاطر جنگ نرم دشمنان است. در چنین شرایطی باید بصیرت داشت و به طور دائم بر آن افزود. انسان با بصیرت، راه را از بیراهه به درستی تشخیص می‌دهد و هرگز گرفتار کژراهه‌ها نمی‌شود. انسان با بصیرت، جبهه حق را شناخته، در آن قرار می‌گیرد. انسان با بصیرت، به خوبی دشمن را شناخته، با آن مبارزه می‌کند. اساساً یک انسان مسلمان و مؤمن انقلابی، هر کاری را با بصیرت انجام می‌دهد(همان). امام خامنه‌ای با اشاره به نقش بصیرت در فهم درست مسائل، آن را به عنوان عامل غلبه بر دشمن دانسته، می‌فرماید: «هر جایی که ما توانستیم درست بفهمیم، درست تشخیص بدهیم - یعنی همان بصیرت - و به دنبال آن احساس تکلیف کردیم، احساس تعهد و مسئولیت کردیم و وارد میدان شدیم، غلبه با ما بوده است؛ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ(مائده، آیه ۲۳) وقتی با ایمان و با بصیرت وارد میدان مواجه شدید، غلبه با شماست، شما برنده هستید». بررسی تاریخی نشان می‌دهد مهم‌ترین عامل فریب خوردن خوارج که ابتدا در سپاه حضرت علی(ع) بودند، بی‌بصیرتی و ساده‌اندیشی آنها بوده است؛ زیرا از درک سیاسی و زیرکی لازم که یک مجاهد فی سبیل‌الله باید داشته باشد، بی‌بهره بودند و عمق مکر و حيلة دشمن را درک نکرده بودند.(خدادادی، ۱۳۸۷، ص ۲۱)

الگوی مفهومی تحقیق

با توجه به مباحث ارائه شده، محققان به درک مشترکی از مفهوم بصیرت در کلام الهی و مفسران وحی دست یافته‌اند که نشان‌دهنده این نکته اساسی است که بصیرت، نحوه‌ای از نگاه برآمده از تفکر عالی الهی - انسانی است که در راستای

تشخیص حق از باطل در زمانها و زمینه‌های بزنگاه به کمک صاحب بصیرت آمده تا در آشفتگی پدیده‌ها، راه را از چاه و سره را از ناسره تشخیص دهد. بنابر این، بصیرت خود ابزار است و نه هدف. ابعاد بصیرت در دو بُعد درونی و بیرونی انسانها نمود پیدا می‌کند که در بعد درونی، تقوا به عنوان تمییز دهنده خوب و بد و خیر و شر عمل کرده و در بعد بیرونی، قدرت تحلیل فکری انسان، که توانایی ارتباطدهی به مفاهیم و گزاره‌های مختلف را با در نظر گرفتن نظام حاکم بر آنها، درست از نادرست و حق از باطل را تشخیص می‌دهد، استوار بوده و تحدید مفهومی می‌شود. با این اوصاف، وزن و رویکرد اصلی تحقیق حاضر، بر پایه قدرت تحلیل انسان، به عنوان بصیرت بیرونی در راستای تشخیص حق از باطل است.

مفهوم بصیرت

از نظر لغوی، معانی مختلفی از بصیرت ارائه شده است. در فرهنگ عمید به معنی بینش، بینایی، دانایی، زیرکی، عقل، شاهد و بصیر؛ یعنی بینا، دانا و خبیر آمده است (عمید، ۱۳۷۷، ص ۳۶۰). بصیرت «عبارت است از قوه قلبی که به نور قدس روشن باشد و با آن قوه، شخص حقایق و بواطن اشیا را ببیند، همان طور که نفس به وسیله چشم صور و ظاهر، اشیا را می‌بیند» (معین، ۱۳۷۱، ص ۵۴۶). بصیرت به معنای فهم و درک عمیق است که زمینه تشخیص حق از باطل و انتخاب راه درست از غلط را برای انسان فراهم می‌کند. (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۹۰، ص ۹). بصیرت به معنای روشن بینی و فهم عمیق است. «بصر» چشم ظاهری و «بصیرت» چشم دل است و این چشم دل است که به زندگی جهت می‌بخشد و «بصر» بی «بصیرت»، کوری است. (معتمد، ۱۳۸۷، ص ۸۳)

۱) بصیرت در قرآن

کلمه بصیرت در قرآن دو بار آمده است (یوسف، آیه ۱۰۸ و قیامت، آیه ۱۴). جمع کلمه بصیرت، ابصار و بصائر است؛ «بصائر» همیشه جمع بصیرت است؛ ولی «ابصار»، هم جمع بصر به معنای چشم است و هم جمع بصیرت (کلباسی و وحیدی، ۱۳۸۸، ص ۴۹). در نگاه اجمالی، بصیرت در آیات قرآن کریم در سه معنی به کار برده شده است:

۱) بینایی دل: «وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَ الْبَصِيرُ» (فاطر، آیه ۱۹)؛ هرگز کوردل و روشن ضمیر یکسان نیستند.

۲) بینایی چشم: «فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا» (انسان، آیه ۲)؛ پس او را شنوا و بینا قرار دادیم.

۳) بینایی با برهان و دلیل: «قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ وَ قَدْ كُنْتُ بَصِيرًا» (طه، آیه ۱۲۵)؛ انسان غافل در روز قیامت می گوید خدایا چرا مرا نابینا محسوس کردی و حال آنکه من در دنیا بینا و آگاه بودم.

قرآن کریم با ترغیب به بینا کردن دلها با نور عقل، آنها را از این نیرو استفاده نمی کند، کوران واقعی معرفی می کند. صاحبان بصیرت با چشم دل راه زندگی پاکیزه و «حیات طیبه» را می یابند و برای آنها تنها حق مطرح است و بس. جلوه های زیبای زندگی دنیا آنها را نمی فریبد. صاحبان بصیرت، تمامی موضع گیری های خود را بر محور حق تنظیم می کنند و محور دیگری در زندگی نمی شناسند؛ در حالی که بی بصیرتها، تنها زندگی خود را بر محور دنیا تنظیم می کنند. (معتمد، ۱۳۸۷، ص ۸۳)

در خصوص بصیرت به عنوان عبرت آموزی آمده است: «قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِّثْلِهِمْ رَأَى الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ» (آل عمران، آیه ۱۳)؛ در آن دو گروه که (در بدر) به هم رسیدند، برای شما عبرتی بود، گروهی در راه خدا می جنگیدند و گروهی دیگر کافر بودند. آنان را به چشم خود دو چندان خویش می دیدند. خدا هر کس را که بخواهد یاری دهد و صاحب نظران را در این عبرتی است.

اگر بصیرت به عنوان هدیه الهی مورد بهره برداری قرار گیرد، موجب بینایی و روشن بینی می شود. در این رابطه آمده است: «قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَ مَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ» (انعام، آیه ۱۰۴)؛ از سوی پروردگارتان برای شما نشانه های روشن آمد. هر که از روی بصیرت می نگرَد، به سود اوست و هر که چشم بصیرت بر هم نهد، به زیان اوست و من نگهدارنده شما نیستم.

انبیا و اولیای الهی بر اساس بصیرتی که داشتند مردم را به سوی خدا دعوت می‌کردند؛ قرآن کریم در این خصوص در سوره یوسف (آیه ۱۰۸) چنین فرموده است: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ»؛ بگو این راه من است، من و پیروانم، همگان را در عین بصیرت به سوی خدا می‌خوانیم. منزّه است خدا و من از مشرکان نیستم.

۲) بصیرت از نگاه امام علی(ع)

آینده‌نگری و تدبیر در مسائل و جریانات، از دیگر اموری است که موجب بصیرت یافتن انسان می‌شود. حضرت علی(ع) فرموده‌اند: «مَنْ اسْتَقْبَلَ الْأُمُورَ أَبْصَرَ»؛ هر که از قبل پیش‌بینی کند و به پیشواز کارها برود (نسبت به امور دور اندیشی کند)، بینا شود(درایتی، ۱۳۸۱، ص ۵۷). از دیگر اموری که انسان را به بصیرت سوق می‌دهد، داشتن فکر و اندیشه و تجزیه و تحلیل مسائل و جریانات سیاسی و اجتماعی است، تا انسان بتواند حق و باطل را بشناسد. امام علی(ع) در این باره در حکمت ۲۶۲ (وقتی که حارث بن حوث پیش وی رفت و گفت: می‌پنداری من اصحاب جمل را گمراه ساختم؟) فرمود: «ای حارث! تو کوتاه بینی و نه نظر بلند و لذا حیران گشتی. تو حق را در نیافته‌ای تا اهل حق را بشناسی کیانند و باطل را ندانستی تا دریابی که چه کسانی پیرو آند»(عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ص ۸۶۱). اگر کسی به طور دائم از آنچه پیرامونش می‌گذرد یا در گذشته به وقوع پیوسته به دیده عبرت نگاه کند، به راحتی می‌تواند به نتیجه جریانات واقف شده، با بصیرتی که پیدا می‌کند، از گرفتار شدن و هلاکت نجات پیدا کند. امام علی(ع) می‌فرمایند: «رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً تَفَكَّرَ فَاعْتَبَرَ، وَاعْتَبَرَ فَأَبْصَرَ»(نهج البلاغه، خ ۱۰۳)؛ خدا بیامرزد کسی را که به درستی فکر کند و پند گیرد و آگاهی یابد و بینا (بصیر) شود. و نیز فرموده‌اند: «فِي كُلِّ اِعْتِبَارٍ اسْتِبْصَارٌ»؛ در هر عبرت‌گرفتنی، بصیرتی است. در بیان دیگری، این امر را منوط به دوام عبرت گرفتن دانسته، فرموده‌اند: «دَوَامُ اِلْعْتِبَارٍ يُؤَدِّي اِلَى اِلْسْتِبْصَارٍ» (درایتی، ص ۴۷۲)؛ دایم بودن عبرت گرفتن، به سوی بصیرت می‌کشاند. یکی از عوامل مؤثر در موفقیت رزمندگان اسلام در صحنه نبرد، برخورداری از بصیرت است. حضرت علی(ع) در این خصوص می‌فرمایند: «حَمَلُوا بَصَائِرَهُمْ عَلَىٰ اَسْيَافِهِمْ»(نهج البلاغه، خ ۱۵۰)؛ شمشیرها را در راه خدا کشیدند و بینشها (بصیرت‌های) خویش را بر شمشیرهایشان سوار کردند؛ یعنی اگر در میدان نبرد تیغ می‌زدند، از روی بصیرت بود.(محدثی، ۱۳۸۱، ص ۲۵۵)

۳) بصیرت در نگاه حضرت امام خمینی(ره)

الف) بصیرت ملاک انسانیت: بدون شک انقلاب اسلامی با بصیرت مردم تحت زعامت و رهبری امام خمینی(ره) شکل گرفت و نظام جمهوری اسلامی با بصیرت آحاد جامعه تثبیت شد و بی تردید تداوم این نظام مقدس در گرو بصیرت اکثریت مردم و نخبگان رقم خواهد خورد. امام خمینی(ره) ملاک و معیار انسانیت را بصیرت می‌داند؛ ایشان در این خصوص فرموده‌اند: «انسان، با روح انسان است؛ با بصیرت انسان است. ما همه، با همه حیوانات شرکت داریم در این که گوش داریم، چشم داریم، پا داریم، دست داریم. اما این مناط انسانیت نیست. آنی که انسان را از همه موجودات جدا می‌کند، از همه موجودات طبیعی جدا می‌کند، آن قلب انسان است؛ آن بصیرت انسان است. شما بصیرت داشته باشید، انسانید» (صحیفه امام، ۱۳۶۹، ج ۸، ص ۴۶۲)

ب) بصیرت عامل سعادت: انسانها به دنبال کسب سعادت و توفیق الهی‌اند، اما این سعادت و توفیق در انسان چگونه ایجاد می‌شود؟ از نظر حضرت امام خمینی(ره)، انسان برای درک و شناخت مسیر سعادت و کسب توفیق الهی، به بصیرت نیاز دارد: «آنچه در انسان سعادت ایجاد می‌کند، بصیرت انسان است و من امیدوارم که شماها بصیرت به‌طور کامل داشته باشید و خدای تبارک و تعالی به شما توفیق و سعادت عنایت کند» (همان، ج ۱۰، ص ۳۰۳)

دشمن از نگاه امام خامنه‌ای

دفاع، در مقابل حمله و تهاجم دشمن صورت می‌گیرد؛ لذا ابتدا باید دشمن را شناخت و به تناسب نوع تهاجم و عرصه تاخت و تاز او، دفاع کرد. برای شناخت دشمن باید هدف، ماهیت و ابزارهای نبرد او را بشناسیم.

۱. هدف دشمن

دشمن به دنبال جدا کردن مردم از اسلام و ملت از مسئولان است: «هدف آنها این است که ما را از اسلام جدا کنند؛ ملت را از مسئولین جدا کنند؛ ملت را از انقلاب دلسرد کنند؛ ملت را از آینده جهاد و دفاعش ناامید کنند؛ ملت را از میدان و مرکز صحنه مبارزه عقب بزنند» (در دیدار با فرماندهان بسیج سراسر کشور، ۱۳۷۱/۷/۲۸). هدف دیگرشان این است که «ایجاد تردید کنند، دلها را نسبت به یکدیگر چرکین کنند، مردم را در مقابل هم قرار بدهند» (در دیدار با بسیجیان کشور، ۱۳۸۸/۹/۴). البته نباید فراموش کنیم که دشمن از هر طریقی تلاش می‌کند تا به اهدافش برسد. «دشمن، ترفندهای

گونگون دارد و آن ملتی موفق می‌شود که فریب نخورد. دشمن سعی می‌کند آرزوهای انقلابی را در نظر یک ملت مؤمن، کوچک کند. سعی می‌کند نیازهای مادی و کوچک را در نظر او بزرگ کند» (در دیدار فرماندهان بسیج سراسر کشور، ۱۳۷۱/۸/۲۷)

۲. ماهیت نبرد دشمن

جنگ امروز، جنگ نظامی نیست، بلکه جنگ روانی و جنگ نرم است. دشمن به سراغ سنگرهای معنوی، ایمانها، معرفتها، عزمها و ارکان اساسی کشور می‌آید. می‌آید که آنها را منهدم کند و نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل کند. مقام معظم رهبری فرمودند: «امروز جنگ نظامی با ما خیلی محتمل نیست - نمی‌گوییم به کلی منتفی است، اما خیلی محتمل نیست - لکن جنگی که وجود دارد، از جنگ نظامی اگر خطرش بیشتر نباشد، کمتر نیست؛ اگر احتیاط بیشتری نخواهد، کمتر نمی‌خواهد. در جنگ نظامی دشمن به سراغ سنگرهای مرزی ما می‌آید، مراکز مرزی ما را سعی می‌کند منهدم بکند تا بتواند در مرز نفوذ کند؛ در جنگ روانی و آنچه که امروز به او جنگ نرم گفته می‌شود در دنیا، دشمن به سراغ سنگرهای معنوی می‌آید که آنها را منهدم کند؛ به سراغ ایمانها، معرفتها، عزمها، پایه‌ها و ارکان اساسی یک نظام و یک کشور؛ دشمن به سراغ اینها می‌آید که اینها را منهدم بکند و نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل کند؛ فرصتهای یک نظام را به تهدید تبدیل کند» (در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۸/۷/۲).

«امروز جمهوری اسلامی و نظام اسلامی با یک جنگ عظیمی مواجه است، لیکن جنگ نرم» (در دیدار با دانشجویان و نخبگان علمی، ۱۳۸۸/۶/۴). این نوع جنگ به مراتب از جنگ دیروز و دوران دفاع مقدس ظریف‌تر و خطرناک‌تر است و هوشمندی بیشتری را نیاز دارد. «شما نگاه کنید به شرایطی که آن روز بود، جنگی وجود داشت و حضور دشمن در خاک ما، ... امروز آن جنگ نیست؛ یک جنگ ظریف‌تری هست و البته خطرناک‌تری. آگاهی از اعماق این جنگ یک توانایی بیشتر و هوشمندی بیشتری را می‌طلبد» (در دیدار با فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰/۴/۱۳). ایشان اولویت استکبار را در مواجهه با نظام اسلامی، متفاوت از برخوردهای دهه اول انقلاب دانسته، فرمودند: «مواجهه استکبار با نظام جمهوری اسلامی، دیگر از نوع مواجهه دهه اول انقلاب نیست. در آن مواجهه، زور آزمایی کردند؛ شکست خوردند. ... پس دنبال این راهها نخواهند رفت؛ یعنی احتمالش ضعیف است. البته باید همیشه هشیاری نسبت به همه جوانب باشد. اما این، اولویت استکبار در مواجهه با

نظام اسلامی نیست. اولویت، آن چیزی است که امروز به آن می‌گویند جنگ نرم؛ یعنی جنگ به وسیلهٔ ابزارهای فرهنگی» (در دیدار جمع کثیری از بسیجیان کشور، ۱۳۸۸/۹/۴)

۳. ابزارهای نبرد دشمن

یکی از ابزارهای دشمن، اختلاف‌افکنی و ایجاد بدبینی برای از هم گسستن افراد جامعه است. در این رابطه مقام معظم رهبری فرمودند: «یکی از ابزارها در جنگ نرم این است که مردم را در یک جامعه نسبت به یکدیگر بدبین کنند، بددل کنند، اختلاف ایجاد کنند؛ یک بهانه‌ای پیدا کنند، با این بهانه بین مردم ایجاد اختلاف کنند؛ مثل همین قضایای بعد از انتخابات» (همان). ابزارهای دیگری که دشمن به کار می‌گیرد عبارتند از: «جنگ به وسیلهٔ ابزارهای فرهنگی، به وسیلهٔ نفوذ، به وسیلهٔ دروغ، به وسیلهٔ شایعه‌پراکنی؛ با ابزارهای پیشرفته‌ای که امروز وجود دارد؛ ابزارهای ارتباطی‌ای که ۱۰ سال قبل و ۱۵ سال قبل و ۳۰ سال قبل نبود، امروز گسترش پیدا کرده» (همان).

از دیگر ابزارهای نبرد دشمن که نتایج بسیار تلخی را به دنبال دارد، اشاعهٔ فرهنگ غلط فساد و فحشا در بین جوانهاست. به نظر رهبری، «دشمن از راه اشاعهٔ فرهنگ غلط- فرهنگ فساد و فحشا- سعی می‌کند جوانهای ما را از ما بگیرد. کاری که دشمن از لحاظ فرهنگی می‌کند، یک تهاجم فرهنگی، بلکه باید گفت یک شبیخون فرهنگی، یک غارت فرهنگی و یک قتل عام فرهنگی است. امروز دشمن این کار را با ما می‌کند» (در جمع فرماندهان گردانهای عاشورای بسیج، ۱۳۷۱/۴/۲۲)

مفهوم دفاع

واژهٔ دفاع به دفع هر نوع بدی و آزار، از خود یا دیگری اشاره دارد. رد کردن، پس زدن و دور کردن هر آن چیزی یا کسی که مایهٔ ناراحتی شده و به حریم شخصی شما تجاوز کرده و آرامش و امنیت‌تان را به مخاطره انداخته است، دفاع تلقی می‌شود. دفاع یعنی «از کسی حمایت کردن، بدی و آزاری را از خود یا دیگری دور کردن، وطن و ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن» (عمید، ۱۳۷۷، ص ۹۵۵). دفاع هم از جنبهٔ مفهومی و هم از جنبهٔ ضرورت، از بدیهیات عقلی و فطری انسانهاست؛ زیرا اهمیت هر چیزی به فلسفهٔ وجودی آن و نقش کاربردی‌اش بستگی دارد. اهمیت دفاع، از آنجا ناشی می‌شود که همهٔ موجودات زنده، اعم از انسان و غیر انسان، به حکم فطرت و عقل، برای بقا و ادامهٔ حیات، نیازمند رفع موانع و دفع دشمن خویشند؛ زیرا جهان ماده، صحنهٔ تنازع بقا

و کشمکش است و هر موجود زنده‌ای می‌کوشد تا از حق فطری زنده ماندن دفاع کند و به اصطلاح، به قانون فطری و ذاتی جلب منفعت و دفع ضرر عمل کند و مزاحمان را از خود دفع کند. از آنجا که اسلام، دین عقل و فطرت است، به این نیاز فطری و عقلی بشر نیز توجه لازم را مبذول داشته و ضمن تأیید این نیاز فطری و حکم عقلی، بر ضرورت و اهمیت آن تأکید ورزیده است. بدین جهت، قرآن کریم بر ضرورت آمادگی کامل برای دفاع همه‌جانبه تأکید ورزیده، می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ آخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ» (انفال، آیه ۶۰)؛ هر نیرویی که در توان دارید برای مقابله با آنها (دشمنان) آماده سازید و (همچنین) اسبهای ورزیده (برای میدان نبرد) تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید (و همچنین) گروه دیگری غیر از اینها را که شما نمی‌شناسید و خدا آنها را می‌شناسد.

در میان انواع هجومهای غیر نظامی دشمنان، هجوم فرهنگی از همه آنها خطرناک‌تر و خسارت‌بارتر است؛ زیرا دشمن در این نوع حمله، افکار و اخلاق نسل جوان را منحرف و آلوده کرده، ارزشها، آرمانهای مقدس دینی، عزت و شرف مسلمانان را مورد هجوم قرار می‌دهد تا مسلمانان را هم‌رنگ خود و در نتیجه راه نفوذ و سلطه‌اش را هموار کند. قرآن کریم به این مطلب اشاره کرده و می‌فرماید: «وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً» (نسا، آیه ۸۹)؛ آنان آرزو می‌کنند که شما هم مانند ایشان کافر شوید و مساوی یکدیگر باشید. روشن است دفاع در جبهه فرهنگی، ظرافتهای خاص خودش را دارد و نیازمند کار دقیق و عمیق فرهنگی است. مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب علیه اسلام و مسلمانان نیز از مصادیق بارز جهاد با دشمنان دین خدا در عصر حاضر است؛ چرا که آنان، هماهنگ با هم در تلاشند تا از هر راه ممکن، ابتدال فرهنگی و مفساد اخلاقی را میان مردم و به‌ویژه نسل جوان رواج داده و با اغفال جوانان، آنان را به بی‌دینی و بی‌توجهی نسبت به ارزشهای اسلامی بکشانند. اینجاست که مسئولیت عموم مسلمانان متعهد و در رأس آنان مسئولان فرهنگی، نسبت به انجام کارهای فرهنگی بسیار سنگین‌تر می‌شود و باید با آمادگی و حساسیت بیشتری در صحنه‌های فرهنگی حضور یابند.

ارتباط بصیرت با دفاع

حوزه دفاع، از مسائل بارزتری است که وجود بصیرت و آگاهی نیروهای مدافع در آن، از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. در واقع؛ از ضرورت‌های بارزتری است که نقش و جایگاه بصیرت در آن کاملاً مشهود است (عبدی، ۱۳۹۱، ص ۲۹۶). در عصر حاضر،

حمله و تهاجم دشمنان آن قدر از پیچیدگی و ظرافت برخوردار است که در نگاه اول، حمله و تهاجم به چشم نمی‌آید و ابعاد و جوانب آن به خوبی درک نمی‌شود. همچنین، نوع سلاحی که برای دفاع باید به کار گرفت، لزوماً اسلحه و آلات و ادوات فیزیکی نیست. لذا برای درک تهاجم و نوع آن و سلاحی که باید به کار برد، نیاز به آگاهی و شناخت دقیق و عمیق است تا بتوان به کُنه مسائل پی برد؛ این جاست که بصیرت مطرح می‌شود. همان‌گونه که رهبر معظم انقلاب فرمودند: «دفاع هم همیشه، با آلات قهریه نیست؛ با مشتش نیست، با تفنگ نیست، گاهی دفاع، با فهمیدن است. گاهی دفاع، با زبان است. گاهی دفاع از حقیقت، با حضور در جایی است. شاید یکی از بزرگ‌ترین خدماتی که انقلاب به ملت ایران کرد، این بود که ذهنها را باز کرد، ذهنها را سیاسی کرد، چشمها را باز کرد و همه را با مسائل کشور آشنا کرد. این آشنایی و این بصیرت، باید روزبه‌روز بیشتر و زیادتر شود. اگر این بشود، دشمن هیچ کاری نمی‌تواند انجام دهد» (در جمع بسیجیان به مناسبت هفته بسیج، ۱۳۷۶/۹/۵). بصیرت در دفاع؛ یعنی دفاع آگاهانه از مظلوم، ایستادگی در مقابل ظلم و طرفداری از حق. «اسلام می‌گوید در مقابل زورگویی و ظلم بایستید، از مظلوم دفاع کنید، از فشار قدرتمندان زورگو نهراسید، در مقابل توطئه شیادانی که راهزن زندگی بشرند، هشیار باشید» (در دیدار سران و معتمدان عشایر کردستان، ۱۳۸۸/۲/۲۲). در واقع؛ «دفاع جزئی از هویت یک ملت زنده است، هر ملتی که نتواند از خود دفاع کند، زنده نیست. هر ملتی هم که به فکر دفاع از خود نباشد و خود را آماده نکند، در واقع زنده نیست. هر ملتی هم که اهمیت دفاع را درک نکند، به یک معنا زنده نیست. ما نمی‌توانیم چشم و قدرت تحلیل داشته باشیم، توطئه عمیق عنادآمیز استکبار علیه اسلام و انقلاب و نظام اسلامی را ببینیم، در عین حال به فکر دفاع نباشیم» (در مراسم ششمین دوره فرماندهی و ستاد دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۶۸). بنابراین، بصیرت و آگاهی یکی از عوامل اصلی پیروزی در مبارزات است؛ زیرا به تجربه ثابت شده آنچه بیش از هر چیز ناملایمات و سختی‌ها را کاهش و به حرکتها جهت می‌دهد، ایمان به خداست که بصیرت، ثمره و میوه آن است. از این رو، بصیرت باعث توانایی، قدرت، پایداری، دلیری، توکل و اعتماد به نفس است.

الف) مؤلفه‌های بصیرت از نگاه امام خامنه‌ای

بصیرت یکی از آموزه‌های اصیل اسلامی است که رهبر معظم انقلاب با فراست خویش، از ابتدای دوره رهبری به آن حیاتی دوباره بخشیدند. ایشان این مفهوم را تنها راهکار مقابله با تهاجمات فرهنگی و جنگ نرم دشمن می‌دانند. ایشان با جلب

توجه همگان، به خصوص نسل جوان و دانشگاهیان، آن را به گفتمانی مهم مبدل کردند. به نظر ایشان: «بصیرت یعنی اینکه بدانید چه می‌خواهید، تا بدانید چه باید با خودتان داشته باشید» (در دیدار با مردم چالوس و نوشهر، ۱۳۸۸/۷/۱۵). رهبر معظم انقلاب، بصیرت را همچون قطب‌نمایی می‌دانند که در بیابان غبارآلود فتنه و گمراهی‌ها، راه و مقصد را می‌نمایاند. از نظر ایشان، بصیرت برای همه اقشار جامعه لازم است و آن را عامل مهمی برای شناخت هدف، دشمن، موانع راه و راههای برداشتن موانع دانسته، متذکر می‌شوند: «متعهدان موجود در جامعه ما از اهل سواد و فرهنگ، از دانشگاهی و حوزوی، باید به مسئله بصیرت اهمیت بدهند؛ بصیرت در هدف، بصیرت در وسیله، بصیرت در شناخت دشمن، بصیرت در شناخت موانع راه، بصیرت در شناخت راههای جلوگیری از این موانع و برداشتن این موانع، این بصیرتها لازم است» (همان). در فتنه‌ها، عامل اصلی شناخت و درک درست داشتن، بصیرت است. بصیرت، چراغی است که همواره روشنگر و نجاتبخش انسان از گمراهی‌هاست و به انسان قدرت می‌دهد تا با حق محوری، راه صواب را از ناصواب تشخیص داده، راه حق را برگزیند. در سایه بصیرت است که حق و باطل به خوبی آشکار می‌شود و انسان از ظواهر اشیا و حوادث عبور کرده، به درکی فراتر از چهره ظاهری آنها نایل می‌آید (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۸، ص ۱۱۵). برخی از مؤلفه‌های بصیرت از منظر رهبر انقلاب به شرح ذیل است:

۱) ابزار شناسایی دشمن و مواضع او

«بنده بارها این جبهه‌های سیاسی و صحنه‌های سیاسی را مثال می‌زنم به جبهه جنگ. اگر شما تو جبهه جنگ نظامی، هندسه زمین در اختیاران نباشد، احتمال خطاهای بزرگ هست. برای همین هم هست که شناسایی می‌روند. یکی از کارهای مهم در عمل نظامی، شناسایی است؛ شناسایی از نزدیک، که زمین را بروند ببینند؛ دشمن کجاست، چه جوری است، مواضعش چگونه است، عوارضش چگونه است، تا بفهمند چه کار باید بکنند. اگر کسی این شناسایی را نداشته باشد، میدان را نشناسد، دشمن را گم بکند، یک وقت می‌بینید که دارد خمپاره‌اش را، توپخانه‌اش را آتش می‌کند به طرفی که اتفاقاً این طرف، طرف دوست است، نه طرف دشمن. نمی‌داند دیگر. عرصه سیاسی عیناً همین جور است. اگر بصیرت نداشته باشید، دوست را نشناسید، دشمن را نشناسید، یک وقت می‌بینید آتش توپخانه تبلیغات شما و گفت و شنود شما و عمل شما به طرف قسمتی است که آنجا دوستان مجتمع‌اند،

نه دشمنان. آدم دشمن را بشناسد؛ در شناخت دشمن خطا نکنیم. لذا بصیرت لازم است، تبیین لازم است».(در دیدار اعضای دفتر رهبری و سپاه حفاظت ولی امر، ۱۳۸۸/۵/۵)

۲) آمادگی برای مواجهه با دشمن

«اگر یک ملت وقتی به دنبال یک هدفی حرکت می‌کند، نداند سر راه او چه خطراتی است، چه کمین کرده‌هایی هستند، چه باید کرد در مقابل اینها، خود را رها کند، قید و بندهای خود را رها کند، بی‌خیال باشد، ضربه خواهد خورد. همه ملت‌هایی که در جهت یک هدف بزرگی حرکت کردند و وسط راه ضربه خوردند و گاهی آن‌چنان افتادند که دیگر قرن‌ها بلند نشدند، مشکیشان از همین جا آغاز شد. ندانستند چی در انتظار آنهاست و خود را برای مواجهه با آن آماده نکردند. درسهای گذشته این کمک را به ما می‌کند که راهمان را بفهمیم، بشناسیم، کمین‌ها را بشناسیم، کمین کرده‌ها را بشناسیم».(در دیدار مردم مازندران، ۱۳۸۸/۱۱/۶)

۳) شناخت لحظه‌ها

«بصیرت یعنی شناخت لحظه‌ها. لحظه را باید شناخت، نیاز را باید دانست. شناسایی لحظه‌ها و انجام کار در لحظه نیاز، خیلی چیز مهمی است. مشکل برخی از افراد و مجموعه‌ها این است؛ بی‌ایمان نیستند، بی‌شوق و بی‌محبت هم نیستند؛ اما لحظه‌شناس نیستند. شناختن موقعیت، فهمیدن نیاز، حضور در لحظه مناسب و مورد نیاز؛ این اساس کار است که مؤمن باید این را هم با خود همراه داشته باشد تا بتواند وجودش مؤثر بشود؛ آن کاری را که باید انجام بدهد، بتواند انجام بدهد».(در دیدار با اعضای شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۸/۱۰/۲۹)

۴) شناخت اهداف

«اگر یک ملت وقتی به دنبال یک هدفی حرکت می‌کند، نداند سر راه او چه خطراتی است، چه کمین کرده‌هایی هستند، چه باید کرد در مقابل اینها، خود را رها کند، قید و بندهای خود را رها کند، بی‌خیال باشد، ضربه خواهد خورد. همه ملت‌هایی که در جهت یک هدف بزرگی حرکت کردند و وسط راه ضربه خوردند و گاهی آن‌چنان افتادند که دیگر قرن‌ها بلند نشدند، مشکیشان از همین جا آغاز شد، ندانستند چی در انتظار آنهاست و خود را برای مواجهه با آن آماده نکردند. درسهای گذشته این کمک را به ما می‌کند که راهمان را بفهمیم، بشناسیم، کمین‌ها را بشناسیم، کمین کرده‌ها را بشناسیم».(در دیدار مردم مازندران، ۱۳۸۸/۱۱/۶)

۵) قدرت تحلیل

«من از سابق مکرر گفته‌ام که اگر ملتی قدرت تحلیل خودش را از دست بدهد، فریب و شکست خواهد خورد. اصحاب امام حسن(ع) قدرت تحلیل نداشتند؛ نمی‌توانستند بفهمند که قضیه چیست و چه دارد می‌گذرد. اصحاب امیرالمؤمنین(ع)، آنهایی که دل او را خون کردند، همه مغرض نبودند؛ اما خیلی از آنها- مثل خوارج- قدرت تحلیل نداشتند. قدرت تحلیل خوارج ضعیف بود» (در دیدار با اقشار مختلف مردم، ۱۳۷۰/۱/۲۶). «در خودتان بصیرت ایجاد کنید. قدرت تحلیل در خودتان ایجاد کنید؛ قدرتی که بتوانید از واقعتهای جامعه یک جمع‌بندی ذهنی برای خودتان به وجود آورید و چیزی را بشناسید. این قدرت تحلیل خیلی مهم است. هر ضربه‌ای که در طول تاریخ ما مسلمانان خوردیم، از ضعف قدرت تحلیل بود. در صدر اسلام هم ضرباتی که خوردیم، همین‌طور بوده که حالا اینها بحثهای تفسیری زیادی دارد. در دوره‌های گوناگون دیگر هم همین‌طور است. نگذارید که دشمن از بی‌بصیرتی و ناآگاهی ما استفاده کند و واقعیتی را واژگونه در چشمان جلوه دهد». (در جلسه پرسش و پاسخ با جوانان، ۱۳۷۷/۱۱/۱۳)

۶) قطب‌نمای حرکت

«بصیرت، قبله‌نما و قطب‌نماست. توی یک بیابان انسان اگر بدون قطب‌نما حرکت کند، ممکن است تصادفاً به یک جایی هم برسد، لیکن احتمالش ضعیف است؛ احتمال بیشتری وجود دارد که از سرگردانی و حیرت، دچار مشکلات و تعبهای زیادی شود. قطب‌نما لازم است؛ به‌خصوص وقتی دشمن جلوی انسان هست. اگر قطب‌نما نبود، یک وقت شما می‌بینید بی‌ساز و برگ در محاصره دشمن قرار گرفته‌اید؛ آن وقت دیگر کاری از دست شما بر نمی‌آید. پس بصیرت، قطب‌نما و نورافکن است. در یک فضای تاریک، بصیرت روشنگر است. بصیرت راه را به ما نشان می‌دهد. ... اگر بصیرت نبود، انسان ولو با نیت خوب، گاهی در راه بد قدم می‌گذارد. شما در جبهه جنگ اگر راه را بلد نباشید، نقشه‌خوانی بلد نباشید، اگر قطب‌نما در اختیار نداشته باشید، یک وقت نگاه می‌کنید می‌بینید در محاصره دشمن قرار گرفته‌اید؛ راه را عوضی آمده‌اید، دشمن بر شما مسلط می‌شود. این قطب‌نما، همان بصیرت است». (در دیدار دانشجویان و جوانان استان قم، ۱۳۸۹/۸/۴)

۷) ابزار حرکت

«در زندگی پیچیده اجتماعی امروز، بدون بصیرت نمی‌شود حرکت کرد. جوانها باید فکر کنند، بیندیشند، بصیرت خودشان را افزایش بدهند. معلمان روحانی، متعهدان

موجود در جامعه ما از اهل سواد و فرهنگ، از دانشگاهی و حوزوی، باید به مسئله بصیرت اهمیت بدهند؛ بصیرت در هدف، بصیرت در وسیله، بصیرت در شناخت دشمن، بصیرت در شناخت موانع راه، بصیرت در شناخت راههای جلوگیری از این موانع و برداشتن این موانع؛ این بصیرتها لازم است. وقتی بصیرت بود، آن وقت شما می‌دانید با کی طرفید، ابزار لازم را با خودتان برمی‌دارید. یک روز شما می‌خواهید تو خیابان قدم بزنید، خوب، با لباس معمولی، با یک دمپایی هم می‌شود رفت تو خیابان قدم زد؛ اما یک روز می‌خواهید بروید قلعه دماوند را فتح کنید، او دیگر تجهیزات خودش را می‌خواهد. بصیرت یعنی اینکه بدانید چه می‌خواهید، تا بدانید چه باید با خودتان داشته باشید». (بیانات در دیدار با مردم چالوس و نوشهر، ۱۳۸۸/۷/۱۵)

۸) به عنوان یک شاخص

«آنچه که برای همه ما، برای همه بسیجیان عزیز، برای جوانها در هر نقطه‌ای از این عرصه عظیم که مشغول کار هستند، باید به عنوان شاخص مطرح باشد، عبارت است از این سه عنصر: بصیرت، اخلاص، عمل بهنگام و به اندازه. این سه عنصر را همیشه با یکدیگر توأم کنید و در نظر داشته باشید. این عناصر سه‌گانه باید برای ما شاخص باشد؛ بصیرت، اخلاص، عمل بهنگام و به اندازه». (در دیدار بسیجیان استان قم، ۱۳۸۹/۸/۲)

۹) عنصر تشخیص راه

«آنچه که راه را مشخص می‌کند، بصیرت است. بصیرت، عنصر اول است. در آینده هم باید همین‌جور باشد. قدرت تحلیل باید پیدا کرد، قدرت تشخیص باید پیدا کرد. شاخص، اسلام است؛ شاخص، اشخاص نیستند؛ این حرف امام (ره) است. او به ما یاد داد که راه را تشخیص بدهیم، حرکت صحیح را تشخیص بدهیم، نقشه دشمن را بفهمیم و بخوانیم تا بتوانیم بفهمیم کدام کار در جهت دشمن و در خط دشمن است و کدام کار در ضد اوست. پس بصیرت، عنصر اول است. بصیرت را نباید فراموش کرد». (همان)

ب) کارکردهای بصیرت از نگاه امام خامنه‌ای

۱) عامل شکست دشمن

«همیشه عزم راسخ شما، هوشمندی و بصیرت شما، ایستادگی و قاطعیت و شجاعت شما، می‌تواند همه دشمنان را، هر چند به ظاهر بزرگ و نیرومند باشند، به شکست بکشاند. امروز هم همین‌جور است؛ فردا هم همین‌جور است». (بیانات در منطقه عملیاتی فتح‌المبین، ۱۳۹۰/۱/۱۱)

۲) عامل غلبه و پیروزی

«هر جایی که ما توانستیم درست بفهمیم، درست تشخیص بدهیم - یعنی همان بصیرت - و به دنبال آن احساس تکلیف کردیم، احساس تعهد و مسئولیت کردیم و وارد میدان شدیم، غلبه با ما بوده است؛ فاذا دخلتموه فانکم غالبون. وقتی با ایمان و با بصیرت وارد میدان مواجهه شدید، غلبه با شماست، شما برنده هستید» (در دیدار مردم قم، ۱۳۸۹/۱۰/۱۹).

۳) عامل صبر و ایستادگی

امام خامنه‌ای، بصیرت را عامل صبر و ایستادگی دانسته، فرمودند: «ملت ما به خاطر بصیرتی که داشتند و به طور دائم به وسیله امام بزرگوار در آنها تزریق می‌شد و در میان مردم دامن زده می‌شد، صبر کردند، ایستادگی کردند و موج را علیه دشمن برگرداندند» (در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه، ۱۳۹۰/۴/۶).

۴) عامل دفاع از دین

«در ماجرای دفاع از دین، از همه چیز بیشتر، برای انسان، بصیرت لازم است. بی‌بصیرتها فریب می‌خورند. بی‌بصیرتها در جبهه باطل قرار می‌گیرند؛ بدون اینکه خود بدانند. همچنان که در جبهه ابن زیاد، کسانی بودند که از فساق و فجّار نبودند، ولی از بی‌بصیرتها بودند» (دیدار فرماندهان گردانهای عاشورای بسیج، ۱۳۷۱/۴/۲۲).

۵) عامل تدبیر در حوادث

«این بصیرتی که در حوادث لازم است و در روایات و در کلمات امیرالمؤمنین هم روی آن تکیه و تأکید شده، به معنای این است که انسان در حوادثی که پیرامون او می‌گذرد و در حوادثی که پیش روی اوست و به او ارتباط پیدا می‌کند، تدبیر کند؛ سعی کند از حوادث به شکل عامیانه و سطحی عبور نکند؛ به تعبیر امیرالمؤمنین، اعتبار کند: «رحم الله امرئ تفکر فاعتبر»؛ فکر کند و بر اساس این فکر، اعتبار کند؛ یعنی با تدبیر مسائل را بسنجد: «واعتبر فأبصر». با این سنجش، بصیرت پیدا کند. حوادث را درست نگاه کردن، درست سنجیدن، در آنها تدبیر کردن، در انسان بصیرت ایجاد می‌کند؛ یعنی بینایی ایجاد می‌کند و انسان چشمش به حقیقت باز می‌شود» (در دیدار دانشجویان و جوانان استان قم، ۱۳۸۹/۸/۴).

۶) عامل اندیشیدن

«امیرالمؤمنین(ع) در جای دیگر می‌فرماید: فانما البصیر من سمع فتفکر و نظر فأبصر؛ بصیر آن کسی است که بشنود، گوش خود را بر صداها نبندد؛ وقتی شنید، بیندیشد. هر شنیده‌ای را نمی‌شود به صرف شنیدن، رد کرد یا قبول کرد؛ باید اندیشید. البصیر من سمع فتفکر و نظر فأبصر. نَظَرَ یعنی نگاه کند، چشم خود را نبندد. ایراد کار بسیاری از کسانی که در لغزشگاههای بی‌بصیرتی لغزیدند و سرنگون شدند، این است که نگاه نکردند و چشم خودشان را بر یک حقایق واضح بستند. ما اگر بخواهیم بصیرت پیدا کنیم، باید چشم را باز کنیم؛ باید ببینیم. یک چیزهایی هست که قابل دیدن است. اگر ما از آنها سطحی عبور کنیم، آنها را نبینیم، طبعاً اشتباه می‌کنیم.» (همان)

۷) تشخیص حق و باطل

«یکی از ویژگی‌های اهل بصیرت آن است که به هنگام ممزوج شدن حق و باطل، تشخیص مسیر حق برای آنها ممکن است و در انتخاب مسیر حق از باطل دچار انحراف نمی‌شوند. دوران دشوار هر انقلابی، آن دورانی است که حق با باطل در آن ممزوج بشود... در دوران شبیهه و در دوران جنگ با کافر غیر صریح، جنگ با کسانی که می‌توانند شعارها را بر هدفهای خودشان منطبق کنند، بسیار بسیار دشوار است؛ باید هوشیار بود. موضع خود را شناختن و در آن قرار گرفتن، هوشیاری سیاسی و قدرت تحلیل سیاسی - البته به دور از ورود در دسته‌بندی‌های سیاسی - خودش یکی از آن خطوط ظریفی است.» (در چهارمین مجمع بزرگ فرماندهان و مسئولان دفاتر نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ۱۳۷۰/۶/۲۷)

۸) جلوگیری از غفلت‌زدگی

«من اصرار دارم بر اینکه این تجربه را همه‌مان جدی بگیریم، هم مسئولان جدی بگیرند، هم آحاد مردم جدی بگیرند و آن تجربه، این است که باور کنیم که همیشه امکان ضربه زدن از سوی دشمنان انقلاب و دشمنان ایران اسلامی هست؛ حتی در بهترین شرایط. همیشه کمین دشمن را در نظر داشته باشیم. غفلت از اینکه ممکن است به حرکت عمومی ملت ایران ضربه‌ای وارد شود، چیز خطرناکی است. هشیار باشید. این همان توصیه امیر مؤمنان سلام‌الله‌علیه است که فرمود: و من نام لم ینم عنه (نهج‌البلاغه، نامه ۶۲)؛ در عرصه زندگی سیاسی دچار خواب‌آلودگی نشویم؛ در پشت سنگرها خوابمان نبرد. اگر تو خوابت برد، باید بدانی که دشمن ممکن است بیدار

باشد.» (در مراسم تنفیذ حکم دهمین دوره ریاست جمهوری، ۱۳۸۸/۵/۱۲)

۹) جلوگیری از خطا

«اگر من بخواهم یک توصیه به شما بکنم، آن توصیه این خواهد بود که بصیرت خودتان را زیاد کنید؛ بصیرت. بلاهایی که بر ملتها وارد می‌شود، در بسیاری از موارد بر اثر بی‌بصیرتی است. خطاهایی که بعضی از افراد می‌کنند، می‌بینید در جامعه خودمان هم گاهی بعضی از عامه مردم و بیشتر از نخبگان، خطاهایی می‌کنند. نخبگان که حالا انتظار هست که کمتر خطا کنند، گاهی خطاهایشان اگر از نظر کمی هم بیشتر نباشد، از نظر کیفی بیشتر از خطاهای عامه مردم است، بر اثر بی‌بصیرتی است؛ خیلی هایش، نمی‌گویم همه‌اش» (در دیدار اعضای دفتر رهبری و سپاه حفاظت ولی امر، ۱۳۸۸/۵/۵)

۱۰) جلوگیری از گمراهی و اشتباه

«اینی که من در طول چند سال گذشته همیشه بر روی بصیرت تأکید کرده‌ام، به خاطر این است که یک ملتی که بصیرت دارد، مجموعه جوانان یک کشور وقتی بصیرت دارند، آگاهانه حرکت می‌کنند و قدم برمی‌دارند، همه تیغهای دشمن در مقابل آنها کند می‌شود؛ بصیرت این است. بصیرت وقتی بود، غبارآلودگی فتنه نمی‌تواند آنها را گمراه کند، آنها را به اشتباه بیندازد. اگر بصیرت نبود، انسان ولو با نیت خوب، گاهی در راه بد قدم می‌گذارد» (در دیدار با مردم چالوس و نوشهر، ۱۳۸۸/۷/۱۵)

نتایج پژوهش

الف) ویژگی‌های پاسخ‌دهندگان

از نظر سنی، بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۵۴ درصد) در گروه سنی ۴۴ تا ۴۷ سال و کمترین تعداد (۹ درصد) در گروه سنی ۴۰ تا ۴۳ سال و ۳۷ درصد نیز در گروه سنی ۴۸ تا ۵۱ سال قرار داشته‌اند.

از نظر سنوات خدمتی، بیشترین تعداد (۸۵ درصد) در گروه سنوات خدمتی ۲۶ سال به بالا و کمترین تعداد (یک درصد) در گروه ۱۱ تا ۱۵ و ۱۶ تا ۲۰ سال قرار داشته‌اند؛ ضمن اینکه حدود ۱۳ درصد در گروه ۲۱ تا ۲۵ سال قرار دارند.

از نظر مسئولیت، بیشترین تعداد (۶۶ درصد) مدیر و کمترین تعداد (۱۰/۶ درصد) پژوهشگر بوده، تعداد ۱۱/۸ درصد نیز مدرّس می‌باشند.

از نظر رتبه، بیشترین تعداد (۷۲ درصد) دارای رتبه ۱۶ و بعد از آن با ۲۶ درصد دارای رتبه ۱۷ بوده‌اند.

از نظر رتبه شغل سازمانی، بیشترین تعداد به ترتیب در رتبه ۱۸ (۴۶ درصد)،

۱۷ (۳۱ درصد)، ۱۹ (۲۲ درصد) و کمترین تعداد (یک درصد) در رتبه ۱۶ قرار داشته‌اند.

از نظر سازمان خدمتی، بیشترین تعداد (۷۶ درصد) از سازمانهای لشکری (مجموعه نیروهای مسلح و ستاد فرماندهی کل قوا) و کمترین تعداد (۲۴ درصد) از سازمانهای کشوری بوده‌اند.

با توجه به طیف سنی و سابقه مسئولیتی و اشتغال، بیشترین تعداد و مسئولیت پاسخ‌دهندگان که در سطوح بالای سازمانی و مشاغل راهبردی نظامی، سیاسی و فرهنگی و نیز سنوات بالای خدمتی که دارند، در مجموع بیانگر آن است که پاسخ‌دهندگان نسبت به موضوع مورد بررسی، از آشنایی و آگاهی مناسبی برخوردارند که موجب اعتباربخشی نظرات آنها می‌شود.

ب) یافته‌های مربوط به پرسشها و آزمون فرضیه‌های تحقیق

۱) مهم‌ترین مؤلفه‌های بصیرت که بر اساس اندیشه‌ها، نظرات و تدابیر امام خامنه‌ای در دفاع مؤثر است، کدامند؟

با توجه به مطالعات اکتشافی که در مبانی دینی، اندیشه‌ها، نظرات و تدابیر امام خامنه‌ای صورت گرفت و در بخش ادبیات تحقیق ذکر شد، تعدادی از مؤلفه‌های بصیرت، شناسایی و احصا شد. مؤلفه‌های مورد نظر طی مصاحبه و نظرخواهی از استادان و خبرگان در قالب پرسشنامه تحقیق، تنظیم و نظرات اعضای نمونه آماری در خصوص میزان تأثیر آن در دفاع جمع‌آوری شد. با توجه به اینکه ملاک تأیید و پذیرفته شدن مؤلفه‌ها، کسب امتیاز بالای $\frac{3}{5}$ در نظر گرفته شد (عدد ۴ برای تأثیر زیاد و عدد ۵ برای تأثیر خیلی زیاد)، نتایج آزمون (جدولهای ۲ و ۳) نشان می‌دهد که مؤلفه‌های بصیرت با کسب میانگین $\frac{4}{15}$ تا $\frac{4}{89}$ ، در حد خیلی زیاد در دفاع مؤثرند. بنابر این، تمامی مؤلفه‌های بصیرت (۱۸ مؤلفه) در دفاع مؤثرند.

۲) با توجه به مؤلفه‌های شناسایی شده، عامل بصیرت به چه میزان در دفاع تأثیر دارد؟

برای پاسخ به این پرسش، فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه «بین عامل بصیرت با توجه به مؤلفه‌های شناسایی شده و دفاع رابطه معناداری وجود دارد» مطرح شد. نظر پاسخ‌دهندگان در خصوص مؤلفه‌های عامل بصیرت، با استفاده از میانگین و آزمون t مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج بیانگر آن است که میانگین

مؤلفه‌های بصیرت، بیشتر از حد متوسط (۳) اهمیت داشته، t به دست آمده با عدد $۳۰/۴۹۰$ با درجه آزادی ۸۴ در سطح اطمینان $۰/۹۵$ میانگین $۴/۸۴$ به دست آمد. بنابر این، طبق نظر پاسخگویان و اطلاعات به دست آمده از جدولهای ۲ و ۳، بین عامل بصیرت و دفاع، رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۲: آزمون t و میانگین مؤلفه‌های بصیرت

Test Value = 3.5				
اختلاف میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری	میانگین	T
۱/۳۳۵	۸۴	۰/۰۰۰	۴/۸۴	۳۰/۴۹۰

جدول ۳: آزمونهای مربوط به مؤلفه‌های بصیرت

Test Value = 3.5				مؤلفه‌های عامل بصیرت	
درجه آزادی	سطح معناداری	میانگین	t		
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۸۹	۳۷/۱۶۵	ولایت‌پذیری	۱
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۵۸	۱۴/۶۱۲	اطاعت‌پذیری	۲
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۳۳	۹/۸۳۵	عبرت‌گیری	۳
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۶۵	۱۷/۲۹۴	روشن‌بینی	۴
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۶۵	۱۵/۴۳۹	شناخت درست حق	۵
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۳۶	۱۱/۵۹۷	تدبیر در حوادث	۶
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۶۰	۱۴/۹۹۹	دفاع از حق	۷
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۵۵	۱۵/۰۳۶	دشمن‌شناسی	۸
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۵۸	۱۶/۹۶۳	شناخت اهداف و مواضع	۹
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۱۶	۸/۳۰۹	شناخت و فهم مشکلات	۱۰
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۴۵	۱۲/۴۹۶	شناخت لحظه‌ها	۱۱
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۶۱	۱۷/۶۹۴	شناخت اهداف نظام	۱۲

Test Value = 3.5				مؤلفه‌های عامل بصیرت	
درجه آزادی	سطح معناداری	میانگین	t		
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۳۶	۱۱/۳۱۶	شناخت راه و موانع راه	۱۳
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۲۶	۶/۴۶۷	شناخت شبهات	۱۴
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۱۵	۵/۹۸۴	مصونیت از غافلگیری و خطا	۱۵
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۱۵	۶/۳۷۰	آگاهی نسبت به جریانات	۱۶
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۴۸	۱۵/۳۵۵	دوراندیشی و آینده‌نگری	۱۷
۸۴	۰/۰۰۰	۴/۵۸	۱۵/۴۳۰	قدرت تحلیل	۱۸

طبق ارقام مندرج در جدول ۳، مؤلفه نخست (ولایت‌پذیری در تمام شرایط) با میانگین ۴/۸۹، حائز بالاترین رتبه و مؤلفه پانزدهم (مصونیت از غافلگیری و خطا) با میانگین ۴/۱۵، حائز کمترین رتبه شد. سایر مؤلفه‌ها بین ۴/۱۵ تا ۴/۸۹ در نوسان است. همچنین بر اساس جدول ۴، نتیجه آزمون فریدمن با درجه آزادی ۱۷ و کای اسکوتر ۱۷۴/۸۷۲ در سطح اطمینان ۰/۹۵، مؤلفه ولایت‌پذیری با عدد ۱۲/۵۹ رتبه نخست و مؤلفه شناخت و فهم مشکلات با عدد ۷/۰۴ حائز رتبه آخر شد. سایر مؤلفه‌ها با اختلاف کمی بین ۱۲/۵۹ تا ۷/۰۴ در نوسان است.

جدول ۴: رتبه‌بندی مؤلفه‌های بصیرت

میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های بصیرت	میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های بصیرت	
۹/۳۳	دوراندیشی و آینده‌نگری	۱۰	ولایت‌پذیری	۱
۹/۱۰	شناخت لحظه‌ها	۱۱	شناخت درست حق	۲
۸/۷۴	شناخت شبهات	۱۲	روشن‌بینی	۳

میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های بصیرت	میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های بصیرت	
۸/۶۰	شناخت راه و موانع راه	۱۳	۱۰/۴۶	۴ دفاع از حق
۸/۴۸	تدبیر در حوادث	۱۴	۱۰/۴۴	۵ شناخت اهداف نظام
۸/۲۸	عبرت‌گیری	۱۵	۱۰/۳۴	۶ اطاعت‌پذیری
۷/۶۸	مصونیت از خطا	۱۶	۱۰/۲۵	۷ قدرت تحلیل
۷/۶۵	آگاهی نسبت به جریانات	۱۷	۱۰/۱۴	۸ شناخت اهداف و مواضع
۷/۰۴	شناخت و فهم مشکلات	۱۸	۱۰.۱۰	۹ دشمن‌شناسی
درجه آزادی ۱۷		تعداد ۸۵		
سطح معناداری ۰/۰۰۰		کای اسکور ۱۷۴/۸۷۲		

نتیجه‌گیری

با توجه به متفاوت بودن و پیچیدگی‌های عرصه‌های تهاجم دشمنان، به ویژه در دو دهه گذشته و به خصوص در گردنه‌های سخت انقلاب و شرایط غبارآلود چند سال اخیر که توسط دشمنان ایجاد شد، تبیین و تحلیل درست آن، متناسب با شرایط روز و همراه با ذکر مصادیق و بزنگاه‌های نیاز به بصیرت، مستلزم سطح بالایی از درک و هوشمندی بود. این موضوع و بصیرت‌دهی مردم به دفعات و با فراست و هوشمندی خاصی توسط مقام معظم رهبری مطرح شده و راهگشای بسیاری از مسائل بوده است. ایشان در طول سالیان گذشته همواره بر موضوع بصیرت تأکید داشته، در سخنرانی‌های متعدد و به صورت مکرر، بصیرت را به عنوان یک نیاز و ضرورت برای احاد جامعه به ویژه نخبگان، خواص و نیروهای انقلاب یادآور شده، توصیه فرموده‌اند بصیرت خودتان را زیاد کنید. به نظر ایشان، بلاهایی که بر ملت‌ها وارد می‌شود، بر اثر بی‌بصیرتی است. تأکیدهای پی‌درپی ایشان بر موضوع بصیرت در شرایط کنونی، بیشتر به سبب جنگ نرم دشمنان است که در زمانها و شرایط گوناگون به شکلهای مختلف به اجرا درمی‌آید. در چنین شرایطی، باید بصیرت داشت و به طور دائم بر آن افزود. انسان با بصیرت راه را از بیراهه و جبهه حق را

از باطل تشخیص داده، در مسیر درست قرار می‌گیرد. مسلمان و مؤمن انقلابی هر کاری را با بصیرت انجام می‌دهد؛ دشمن را به خوبی شناخته، با آن مبارزه می‌کند. با این حال، شناخت دشمن در کوران حوادث و فتنه‌ها و پی بردن به دقایق و ظرایف آن و چگونگی دفاع- نظیر ماجرای ۹ دی ۱۳۸۸ که از سوی مقام معظم رهبری به فتنه تعبیر شد- از نکات مهمی است که به سادگی امکان‌پذیر نیست.

نقشی که رهبران و مدیران جامعه به عنوان هدایتگران و جهت‌دهندگان جامعه دارند، بسیار مهم است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با یادآوری این نکته که: امروز نظام اسلامی با یک جنگ عظیم (جنگ نرم و جنگ روانی) مواجه است، این نوع جنگ را به مراتب از جنگ دیروز و دوران دفاع مقدس، ظریف‌تر و خطرناک‌تر می‌دانند. به همین دلیل، جایگاه بصیرت روشن‌تر می‌شود و انتخاب درست نیز بستگی به بینش صحیح و بصیرت انسان دارد. از آنجا که دفاع، جزیی از هویت یک ملت زنده است، اگر اهمیت دفاع را درک نکند و به فکر دفاع از خود نباشد، در واقع زنده نیست؛ این دفاع زمانی محقق خواهد شد که آگاهانه و بر اساس شناخت و درک درست باشد؛ به ویژه زمانی که به واسطه جنگ روانی دشمن، تشخیص بین حق و باطل سخت شود. در چنین شرایطی، تنها داشتن بصیرت در مسیر دفاع از حق مؤثر خواهد بود. تنها صاحبان بصیرتند که در پی حقد و حق را از باطل می‌شناسند و برای دفاع از حق در مقابل باطل می‌ایستند. بنابر این، بصیرت ابزار حرکت آگاهانه و به منزله نورافکن و قطب‌نما و شاخص در دفاع از حق است. در این تحقیق، با مسیریابی فرمایشهای حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۹ مؤلفه و کارکرد بصیرت از نظر مؤثر بودن در دفاع از مبانی و ارزشها، شناسایی و احصا شده است.

مؤلفه‌های بصیرت که با نگاه به مبانی دینی (آیات و روایات)، از اندیشه‌ها و نظرات امام خامنه‌ای احصا شد و نیز نظرات خبرگان در خصوص مؤلفه‌های عامل بصیرت به عنوان عامل مؤثر در دفاع از مبانی و ارزشها، که با میانگین ۴/۸۴ مورد تأیید قرار گرفت، نشان می‌دهد بصیرت از ظرفیت و اعتبار بالایی برای دفاع برخوردار است. با توجه به رویکرد تغییر تهدیدها از سخت به نرم و پیچیدگی‌ها و ظرفتهای این نوع تهدید، به نظر اغلب اندیشمندان حوزه دفاع و امنیت، چون این نوع تهدید متوجه فرهنگ، ارزشها، باورها، افکار و اعتقادات مردم جامعه است، باید از سلاح متناسب با آن بهره گرفت. بصیرت با توجه به کارکردی که دارد، آگاهی و شناخت مناسبی را ایجاد می‌کند. بصیرت و آگاهی یکی از عوامل اصلی پیروزی در مبارزات است؛ زیرا به تجربه ثابت شده آنچه بیش از هر چیز ناملايمات و سختی‌ها

را کاهش می‌دهد و به حرکتها جهت می‌دهد، ایمان به خداست که بصیرت ثمره و میوه آن است. از این رو، بصیرت باعث توانایی، قدرت، پایداری، دلیری، توکل و اعتماد به نفس است.

با توجه به این فراز از خطبه ۱۵۰ نهج البلاغه: «حَمَلُوا بَصَائِرَهُمْ عَلَى أَسْيَافِهِمْ»؛ شمشیرها را در راه خدا کشیدند و بینشهای (بصیرتهای) خویش را بر شمشیرهایشان سوار کردند، و نظر به میانگین بالای شاخصهای عامل بصیرت، از جمله: ولایت‌پذیری در تمام شرایط با میانگین ۴/۸۹، آمادگی برای جهاد فی‌سبیل‌الله با ۴/۸۰، اطاعت‌پذیری با ۴/۵۷، دشمن‌شناسی با ۴/۵۵، شناخت لحظه‌ها با ۴/۴۳، عبرت‌گیری از حوادث تلخ تاریخ با ۴/۳۳، آمادگی و مصونیت از غافلگیری و خطا با میانگین ۴/۱۰ که توسط جامعه نیز مورد تأکید قرار گرفت؛ نشان می‌دهد که بصیرت به بهترین شکل ظرفیت مقابله با تهدیدها را در دفاع همه‌جانبه داراست. نظر به میانگین بالای شاخصهایی چون: شناخت اهداف نظام اسلامی با ۴/۶۱، قدرت تحلیل با ۴/۵۸، دوراندیشی و آینده‌نگری با ۴/۴۸، شناخت شبهات با ۴/۳۵، آگاهی نسبت به جریان‌ها با میانگین ۴/۱۵ که مورد تأکید جامعه قرار گرفت؛ بهترین ظرفیت برای مقابله با تهدیدهای جنگ نرم دشمن شکل می‌گیرد. بر اساس این توصیه رهبر معظم انقلاب که «متعهدان موجود در جامعه ما از اهل سواد و فرهنگ، از دانشگاهی و حوزوی، باید به مسئله بصیرت اهمیت بدهند؛ بصیرت در هدف، بصیرت در وسیله، بصیرت در شناخت دشمن، بصیرت در شناخت موانع راه، بصیرت در شناخت راههای جلوگیری از این موانع و برداشتن این موانع، این بصیرتها لازم است» و نظر به میانگین بالای شاخصهای عامل بصیرت همچون: تدبیر در حوادث پیرامونی با ۴/۳۶ که توسط جامعه مورد تأکید قرار گرفته است؛ بهترین ظرفیت برای دفاع همه‌جانبه شکل می‌گیرد. نظام سیاسی اسلام در رابطه با شناخت دشمنان بر اساس این فراز از خطبه ۱۰ نهج البلاغه: «أَلَا وَ إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ جَمَعَ حَزْبَهُ وَ اسْتَجَلَبَ خَيْلَهُ وَ رَجَلَهُ، وَ إِنَّ مَعِيَ لَبَصِيرَتِي: مَا لَبَسْتُ عَلَى نَفْسِي وَ لَا لُبَسَ عَلَيَّ»؛ آگاه باشید که شیطان حزب خود را جمع کرده و سواره و پیاده لشگر خود را فرا خوانده است. اما من آگاهی لازم به امور را دارم، نه حق را پوشیده داشتم و نه حق بر من پوشیده ماند(دستی، ۱۳۸۲، ص ۴۵) و نظر به میانگین بالای شاخصهای عامل بصیرت چون: شناخت درست حق از باطل با ۴/۶۴، دفاع از حق با تمام توان با ۴/۵۸، شناخت اهداف، مواضع و ترفندهای دشمن با ۴/۵۷ که توسط جامعه نیز مورد تأکید قرار گرفت؛ ظرفیت بالایی برای دفاع شکل می‌گیرد.

پیشنهادها

مؤلفه‌ها و کارکردهای بصیرت در دفاع، در بر گیرنده آموزنده‌ترین نکاتی است که ریشه در منابع دینی داشته، با هوشمندی خاص از سوی مقام معظم رهبری مطرح شده است. از این رو پیشنهادهای ذیل ارائه می‌شود:

۱. گشایش سرفصل آموزشی «بصیرت و دفاع» ذیل مباحث مدیریت اسلامی، به منظور تشریح مؤلفه‌ها و کارکردهای بصیرت در دفاع، در نظام آموزشی مدیران و کارکنان سطوح مختلف سازمانهای کشوری و لشکری.
۲. تشکیل کارگروهی متشکل از صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه علمی دانشگاه به منظور تبدیل هر یک از مؤلفه‌ها و کارکردهای ذکر شده به موضوعات و عناوین پژوهشی و احصای سایر عوامل و شاخصهای مؤثر در دفاع.
۳. با توجه به تأثیر مؤلفه‌های بصیرت در دفاع، باید تدبیری اتخاذ شود که در تمامی مراکز آموزشی و سطوح نیروهای مسلح، این نکات کلیدی در آموزشها مورد توجه قرار گیرد.
۴. مسئولان مراکز آموزشی و پژوهشی نهادهای مرتبط با انقلاب و از جمله بسیج، با تشکیل کارگروه پیرامون موضوع مذکور، نسبت به تدوین منابع آموزشی متناسب اقدام کنند.
۵. فرماندهان و مدیران عالی بسیج برای تربیت نیروهای دلیر که نمونه‌ای از یک رزمنده بصیر باشند، ضرورت دارد مساعی لازم را به عمل آورده، زمینه‌های آن را فراهم کنند تا آنان در همه فتنه‌ها، از بصیرت و هوشیاری به عنوان چراغ هدایت برای شناخت حق از باطل استفاده کنند.
۶. توجه ویژه به موضوع بسیج در برنامه‌های کلان نظام به عنوان بستر تربیت نیروهای بصیر و گوش به فرمان ولایت.
۷. ترویج، توسعه و تعمیق فرهنگ و تفکر بسیجی به عنوان نمادهای افراد بصیر در نظام ولایی در بین آحاد مردم.
۸. دقت برنامه‌ریزان تربیتی - آموزشی بسیج دهها میلیونی برای عمق‌بخشی داخلی مفاهیم و ارزشهای اصیل اسلام و انقلاب در راستای بصیرت‌افزایی آنها.
۹. توسعه، تعمیق و تبیین هر یک از مؤلفه‌های ذکر شده برای افزایش ادبیات موجود.
۱۰. مطالعه و تحقیق علمی و قاعده‌مند به‌منظور تعیین شاخصهای هر یک از مؤلفه‌های بصیرت.
۱۱. تحقیق در راستای میزان اثر بُعد درونی بصیرت؛ یعنی تقوا بر روی بُعد بیرونی؛ یعنی تحلیل.

منابع

۱. قرآن کریم؛ ترجمه الهی قمشه‌ای (۱۳۷۶)، قم، لقاء.
  ۲. نهج البلاغه؛ ترجمه محمد دشتی (۱۳۸۰)، قم، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع).
  ۳. نهج البلاغه؛ ترجمه ناهید آقا میرزایی (۱۳۸۱)، تهران، انتشارات ارمغان.
  ۴. پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه (۱۳۹۰)؛ «شایستگی‌های پاسداری، بصیرت و عمل انقلابی»، قم، مرکز چاپ نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
  ۵. تیممی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۸۱)؛ **تصنیف غررالحکم و دررالکلم**، ترجمه مصطفی درایتی، مشهد.
  ۶. جمعی از نویسندگان (۱۳۸۸)؛ **بصیرت پاسداری ۲**، تهران، حوزه نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
  ۷. خدادادی، محمد اسماعیل (۱۳۸۷)؛ «پیامدهای ضعف بصیرت سیاسی»، فصلنامه حصون، ش ۱۷، قم، پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
  ۸. دشتی، محمد (۱۳۸۲)؛ **امام علی (ع) و امور نظامی**، قم، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع).
  ۹. رسایی، جواد (۱۳۸۶)؛ **استراتژی دفاع همه‌جانبه**، تهران، نیروی مقاومت بسیج.
  ۱۰. سعادت، اسماعیل (۱۳۸۱)؛ **در سایه آفتاب**، تهران، دریاورد.
  ۱۱. طاهری، هادی (۱۳۸۷)؛ «**ضرورت بصیرت دینی برای نیروهای مسلح**»، فصلنامه حصون، قم، پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ش ۲۲.
  ۱۲. عابدینی مطلق، کاظم (۱۳۸۷)؛ **مجموعه کبیر، از خاتم الانبیا (ص) تا خاتم الاوصیا (عج)**، قم، نشر توسعه.
  ۱۳. عبدی، فریدون (۱۳۹۱)؛ **نقش و جایگاه بصیرت در دفاع از دیدگاه امام خامنه‌ای**، تهران، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
  ۱۴. عمید، حسن (۱۳۷۷)؛ **فرهنگ فارسی**، تهران، چاپخانه سپهر، چ یازدهم.
  ۱۵. قائدان، اصغر (۱۳۸۸)؛ «**نقش عوامل معنوی در جنگهای عصر رسول خدا (ص)**»، فصلنامه حصون، قم، پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ش ۲۰.
  ۱۶. کلباسی، مجتبی و علی اکبر وحیدی (۱۳۸۸)؛ «**بصیرت در قرآن**»، فصلنامه قرآن و عترت، سال اول، ش ۲.
  ۱۷. محدثی، جواد (۱۳۸۱)؛ **پیامهای عاشورا**، تهران، اداره عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
  ۱۸. معین، محمد (۱۳۷۱)؛ **فرهنگ فارسی**، تهران، امیرکبیر.
  ۱۹. معتمد، عزت‌الله (۱۳۸۷)؛ **باورها و رفتارهای متعالی**، گیلان، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی.
  ۲۰. نرم‌افزار کتابخانه دیجیتال نور، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی؛ **صحیفه امام، جلد ۸ و ۱۰**، (www.imam-khomeini.com)
۲۱. <http://www.leader.ir> (پایگاه اطلاع‌رسانی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای)